



УДК 903:392.1

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12\(42\)-2879-2889](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12(42)-2879-2889)

Дрогобицька Оксана Ярославівна кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

ІНІЦІАЦІЇ В ІСТОРІЇ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА: СТРУКТУРА, СИМВОЛІЗМ ТА ЕТНОГРАФІЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню обрядів ініціації як складних ритуальних комплексів, які знаменували перехід особистості з одного соціального статусу в інший. Авторка аналізує природу та типологію посвячень, розглядаючи їх як «перехідні обряди», що забезпечували радикальну зміну релігійного та соціального статусу особистості. У роботі детально розкрито тріступеневу структуру ініціального процесу: сегрегацію (відокремлення), лімінарну фазу (проміжний стан випробувань) та реінкорпорацію (включення до колективу в новій якості).

Особливу увагу приділено методології реконструкції архаїчних ритуалів. На основі аналізу праць М. Еліаде, Л. Залізняка, В. Балущка та інших дослідників, обґрунтовано доцільність використання етнографічних паралелей та етноархеологічного підходу. Авторка доводить, що попри вплив глобалізації, сучасні синполітейні суспільства надають унікальний матеріал для розуміння ідеологічного наповнення первісних практик. У статті наведено конкретні приклади ініціаційних випробувань: від відбитків рук у печерах до сучасних ритуалів народу Сатере-Маве у Бразилії, масаїв у Кенії та аборигенів Австралії.

У статті зіставлено археологічні дані із актуальними етнографічними спостереженнями XXI століття, що дозволяє простежити тяглість традиції. Визначено, що ініціація була не лише іспитом на фізичну витривалість, а й засобом передачі сакральних знань та моральних норм роду. Доведено, що символіка «смерті-воскресіння» у ритуалах мала на меті повне стирання попередньої ідентичності та народження повноправного воїна чи мисливця.

У висновках наголошується, що ініціація є універсальним соціокультурним феноменом, який трансформувалася у сучасну обрядовість і залишається важливою екзистенційною потребою людини в контексті духовного самовдосконалення. Стаття підкреслює, що відмова від



проходження обряду в архаїчних громадах означала соціальну маргіналізацію, що свідчить про домінуючу роль ритуального кодексу над фізичним віком.

Ключові слова: історія первісного суспільства, ініціації, палеоліт, етнографія, археологія, обряд, ритуал.

Drohobytska Oksana Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Ethnology and Archeology, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

INITIATIONS IN THE HISTORY OF PRIMITIVE SOCIETY: STRUCTURE, SYMBOLISM, AND ETHNOGRAPHIC PARALLELS

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of initiation rites as complex ritual complexes that marked the transition of an individual from one social status to another. The author analyze the nature and typology of initiations, considering them as «transitional rites» that ensured a radical change in the religious and social status of an individual. The work reveals in detail the three-stage structure of the initiation process: segregation (separation), the liminal phase (an intermediate state of trials), and reincorporation (inclusion into the community in a new capacity).

Particular attention is paid to the methodology of reconstructing archaic rituals. Based on an analysis of the works of M. Eliade, L. Zaliznyak, V. Balushka, and other researchers, the authors justify the use of ethnographic parallels and an ethnoarchaeological approach. The author argue that despite the influence of globalization, modern synpoliteistic societies provide unique material for understanding the ideological content of primitive practices. The article provides specific examples of initiation trials: from handprints in caves to modern rituals of the Sateré-Mawé people in Brazil, the Maasai in Kenya, and the Aborigines of Australia.

The article compares archaeological data with current ethnographic observations of the 21st century, allowing us to trace the continuity of tradition. It has been determined that initiation was not only a test of physical endurance, but also a means of transmitting sacred knowledge and moral norms of the clan. It has been proven that the symbolism of «death and resurrection» in rituals was intended to completely erase the previous identity and give birth to a full-fledged warrior or hunter.

The conclusions emphasize that initiation is a universal sociocultural phenomenon that has transformed into modern rituals and remains an important



existential need for humans in the context of spiritual self-improvement. The article emphasizes that refusal to undergo the rite in archaic communities meant social marginalization, which indicates the dominant role of the ritual code over physical age.

Keywords: history of primitive society, initiation, Paleolithic, ethnography, archaeology, rite, ritual.

Постановка проблеми. Дослідження первісного суспільства сприяє глибшому розумінню фундаментальних механізмів формування сучасної культури та соціальної ієрархії. Серед численних аспектів буття давніх громад особливе місце посідають ініціації – складні обрядові комплекси, що знаменували перехід особистості з одного соціального статусу в інший. Сьогодні ця проблема не втрачає актуальності, оскільки вона перебуває на перетині інтересів етнографії, історії первісного суспільства, археології, психології та релігієзнавства. Розуміння природи первісних посвячень дозволяє не лише реконструювати соціальну структуру архаїчних колективів, а й простежити витoki сучасних релігійних традицій.

Сам термін «ініціація» походить від латинського слова «initium», що перекладається як «початок», «посвячення». У сучасній науці терміном ініціація позначають: юнацькі вікові ініціації та ритуали посвячення, що пов'язані з соціалізацією; обряди, які оформлюють вступ до різних таємних товариств, які доступні, як правило, для представників однієї статі; жрецькі, шаманські та чаклунські посвячення; ритуали введення на посаду; посвячення у вищий ритуальний статус, або так звані «календарні» ініціації; жіночі ініціації [1, с. 103]. В етнографічних, філософських дослідженнях обряди ініціації ще називаються перехідними обрядами, або обрядами посвяти [2, с. 137]. Зокрема, румунський дослідник релігії М. Еліаде, який присвятив окрему працю вивченню ініціацій, розумів під ними сукупність обрядів та усних настанов, які мають на меті зміну радикального релігійного та соціального статусу посвячуваного [3, с. 56].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання ініціацій ґрунтовно вивчалось такими видатними дослідниками, як згаданий Мірче Еліаде [4], Віктор Тернер [5], Арнольд ван Геннеп [6] та ін. Останній відвів їм окремий розділ у своїй книзі «Обряди переходу» [6, р. 65-116]. Вагомий внесок у вивчення символізму палеолітичного мистецтва як відображення ритуалів переходу зробила Я. Боднарчук. Зокрема у її статті «Зображення, пов'язані з обрядами ініціацій, у печерному мистецтві кам'яного віку» розкривається символіка трансформації через образи тварин, антропоморфних фігур, знаків, а також глибинне значення цих образів для розуміння світогляду давніх людей та їхніх суспільних



структур [7]. Проблематика функціонування ініціацій та їх трансформації у сучасну обрядовість висвітлена у працях О. Костюк [1], А. Морозова [2], В. Балущка [8] та інших науковців.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі ролі, змісту та особливостей обрядів ініціації в первісному суспільстві на основі поєднання археологічних даних та етнографічних паралелей, а також у виявленні трансформації цих ритуалів у культурах сучасних синполітейних суспільств.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, одним із видів джерел, які використовуються при вивченні первісної історії, є етнографічні джерела. Етнографія – це наука, яка вивчає походження різних народів, їхню етнічну історію, розселення, особливості побуту та культури, етнопсихологічну своєрідність тощо.

Проте вказані джерела не позбавлені недоліків. По-перше, за їхньою допомогою не можна реконструювати суспільні відносини, побут і звичаї, які відповідали б епосі праобщини, коли відбувався процес формування людини та первісних людських колективів. По-друге, всі сучасні синполітейні суспільства, які перебувають на первісній стадії розвитку, зазнали значного впливу з боку «цивілізованого світу» [9, с.17-18].

Найгостріші дискусії щодо використання етнографічних джерел точилися у 60-х – 80-х рр. ХХ ст., коли у західній науці все частіше заговорили про етноархеологію [10, с.131]. Загалом вчений О. Федорченко умовно виділяє два етапи у розробці питання використання етноаналогій. На першому етапі, який охоплює період від ХІХ до 50-х рр. ХХ ст., науковці намагалися виокремити основні критерії, за якими можна коректно використовувати етнографічні дані. Такими критеріями стали схожість у соціально-економічному розвитку суспільств і близькість природнього оточення. На другому етапі (60 – 90-ті рр. ХХ ст.) залучення етноаналогій перетворилося в науковий підхід [10, с.135].

Аналізуючи вказану проблему, варто звернути увагу на висновки археолога Л. Залізняка, вміщені у статті «Реконструкція первісних суспільств за їх господарсько-культурним типом». Зокрема, автор стверджує, що дані етнографії дозволяють реконструювати первісне суспільство у найскладніших його проявах, хоча і не дають можливості визначити хронологічні межі виникнення і розвитку відтвореної за їх допомогою моделі [11, с.3-4]. На його думку, порівняння етнографічних та археологічних суспільств не тільки можливе і допустиме, а й необхідне, і дослідник свідомо чи несвідомо вдається до етнографічних моделей при реконструкції первісних суспільств [11, с.4]. Тому можна, наприклад, застосовувати етнографічні дані про мисливців на північного оленя чи бізона при



відтворенні способу життя мисливців із аналогічною спеціалізацією [11, с.4].

Так само, особливо цінними є дані етнографії при вивченні шлюбу і сім'ї у первісні часи, адже, як відомо, шлюбний викуп та відробіток за наречену мають глибоке коріння. Етнографічні джерела дозволяють реконструювати чимало явищ соціального життя, серед яких структуру управління і влади, різні форми власності у первісні часи. На наш погляд, їх варто використовувати при аналізі первісних ідеологічних уявлень, адже й сучасні етноси сповідують шаманізм чи тотемізм [12].

Саме дані етнографії дозволяють робити припущення щодо того як проходили ініціації у первісну добу. Як стверджує етнолог В. Балушок, у первісних народів спочатку не було власне сімейно-шлюбної обрядовості, вона розвинулася лише з розвитком інституту шлюбу. Тому спочатку у тих етносів, де був розвинені ініціації, вони певною мірою замінювали весь весільний обряд. Таким чином, весільна обрядовість ввібрала у себе багато ініціаційних ритуалів [8, с. 31].

Ініціації розпочиналися коли підліткам виповнювалося 11-12 років і завершувалися здебільшого у 14-15 років. Під час ініціації юнаків у наочній чи словесній формі навчали необхідності дотримуватись соціальних норм, тобто правил поведінки, прийнятих в общині. Серед випробувань, які могли практикуватися у первісні часи, дослідники зазвичай називають: позбавлення сну, голодування, удари палицями, виривання волосся, вибивання зубів, випробування вогнем тощо [13, с. 98].

Процес ініціації проходив у три етапи: 1) сегрегація, тобто відокремлення людини від старого оточення й розрив її з минулим життям; 2) проміжний стан, порубіжний період, або лімінарна фаза; 3) реінкорпорація, тобто включення до суспільства й колективу заново, але вже в новій якості й новому статусі [1, с. 102].

Під час лімінальної фази виникає унікальний стан взаємодії, який британський антрополог Віктор Тернер назвав «комунітас» (*communitas*). Це відчуття рівності, спонтанності та безпосередньої людської спільності, яке руйнує ієрархії та протиставляється структурі суспільства. Це «братерство» тих, хто пройшов через лімінальну фазу. Вчений спеціально обрав латинський термін «*communitas*» замість «*community*» (спільнота), щоб відізнити цю модальність соціальних відносин від «території спільного проживання» [5, р. 96].

Таким чином, ініціація означала розрив між попереднім та наступним статусом. У той же час перехід до нового статусу супроводжувався страхом смерті, де останній виступав «граничною ситуацією» під час випробувань [2, с.137].



Американський дослідник Х. Вебстер стверджував, що майже усюди ритуали ініціації містять імітаційну репрезентацію «смерті і воскресіння» новака. Прокинувшись у новому житті, він повністю забуває старе, натомість нове життя, нова мова й нові привілеї стають для нього природними [14, с. 241]. Посвячувані не рідко могли вживати одурманливі засоби, щодо них застосовували навіювання, або ж відбувалося запаморочення від голоду. Юнак після таких випробувань прокидався впевненим у другому народженні, отримував нове ім'я, часто відоме лише членам таємної спілки [14, с.241]. Цікаво, що цей процес переходу у нову вікову групу міг тривати кілька років і часто не був одноразовим актом [6, р. 79].

До того ж ініціація інколи надто реалістично демонструвала «межовість» цих випробувань. Наприклад, в африканських тідбуд юнака спочатку відокремлювали від інших членів колективу, далі брили та вимазували брудом. Коли його повертали до табору, то кожен, хто проходив поряд, кидав у нього нечистоти. Цей акт також можна розцінювати як символічний процес «умирання». На кінці посвячуваного передавали жінці, яка його мила, розмальовувала обличчя і навіть танцювала для нього, тобто «воскрешала» для нового життя [14, с.241].

Схоже описує М. Еліаде про африканські племена манджа та банда, в яких існує таємне товариство під назвою Нгакола. За міфом, який розказують непосвяченим під час ініціації, чудовисько Нгакола ковтало людей і випльовувало їх уже оновленими. Юнака заводили у хатину, що символізувала тіло монстра. Там його били батогами і піддавали тортурам, стверджуючи, що він «потрапив у череву Нгаколи» і зараз буде перетравлений. Після завершення випробувань, членам племені оголошувалося, що Нгакола, повернув ініційованого [4, с. 102].

На обох наведених прикладах бачимо символізм смерті, який відіграє важливу роль в ініціації статевої зрілості. Водночас погоджуємося з думкою М.Еліаде, що ритуали входження в таємне братство повністю ідентичні ініціації в статево зрілість: ізоляція, тортури і випробування, смерть і воскресіння, присвоєння нового імені, вивчення таємної мови тощо [4, с. 102].

Пройшовши випробування, підліток мав продемонструвати общині, що він гідний бути повноправним членом колективу та хоробрим мисливцем. Невдача ж означала ганьбу та повернення до навчання, аби згодом ще раз спробувати вибороти право бути рівним серед інших [15, с. 147]. У тих випадках, коли юнаки не проходили ініціації чи не обзаводилися власним господарством, не одружувалися, вони не допускалися на загальні збори в общині і не мали права голосу [9, с. 169]. Побутує думка, що людина, яка з-за будь-яких обставин не пройшла обряд ініціації, на все життя



залишалася неповноцінним членом общини, «дитиною», бо у первісні часи чітка відповідність ритуальному кодексу була важливішою за фізичні ознаки віку [16, с. 75].

Також очевидно, що старійшини зберігали у таємниці знання свого роду. Тому на тих, хто розголошував сакральні таїнства, ймовірно очікувала сувора кара. У такому випадку покарання визначалося старійшинами [13, с. 101].

На думку Я. Боднарчук, відбитки рук підлітків, залишені на стінах палеолітичних печер, можна вважати своєрідними пам'ятними знаками обряду ініціацій. Мова йде про майже 20 печерних об'єктів із відбитками рук, а саме Гаргас, Ель Кастільйо, Мальтравьезо, Пеш Мерль, Тібірак, Фон де Гом, Комбарель, Бедеяк, Еббу, Бейсак, Бейоль, Ла Бом-Латрон, Рокамадур, Портель, Альтаміра, Пальчі та інші. Прикметно, що майже усі з перерахованих пам'яток належать до періоду солютре-мадлен (26,3 – 11,4 тис. р. до н. е.), однак найдавніші відбитки у печері Альтаміра датуються 35 – 34 тис. р. до н. е., а в печері Ель Кастільйо в Іспанії – 38,8 тис. р. до н. е. [7, с.9]. Авторка підкреслила, що відбитки рук у багатьох печерах виступають у контексті із зображеннями бика та рядів червоних дисків (плям), відображаючи найважливіші образи палеолітичної свідомості та осмислення зв'язків між ними [7, с.10].

Ініціації збереглися і в сучасному українському суспільстві, особливо у традиційній весільній обрядовості. У класичному варіанті ми можемо спостерігати ініціації, наприклад, у етносів Бразилії. Зокрема народ Сатере-Маве використовує особливо отруйні мурахи-кулі як частину своїх обрядів ініціації хлопчиків. Мурах поміщають у виготовлені з листя або гілля рукавички, жалами всередину. Їх спеціально обробляють димом, щоб викликати у агресію. Потім члени племені змушують хлопчика одягнути рукавички на руки. Після завершення обряду, настає параліч частини руки через отруту. Цікаво, що для того, щоб повністю пройти процес переходу, хлопчики піддавалися цим випробування 20 разів протягом кількох місяців або й років [17].

Одним із найважливіших та основоположних ритуалів посвячення у африканських масаїв Кенії та північної Танзанії й досі залишається «Енкіпаата» – перший з трьох обрядів, який має пройти кожен чоловік-масаї. З мови маа «Енкіпаата» означає «ходіння по колу» і святкується кожен 17-20 років. Наприклад, у XXI ст. це масове свято проводили у 2007 та 2024 роках. В останньому взяли участь понад 4 тис юнаків віком від 9 до 18 років [18]. Церемонії передують визначення і відбір хлопчиків вказаного віку; вибір групи старійшин («Ілпайяні»), відповідальних за наставництво; символічна подорож-переселення до «маньяти» (традиційне житло),



спеціально зведеного для цієї події; наставництво та освіта (навчання з історії, звичаїв, етикету, ролі воїна тощо) [19].

Сама триденна церемонія, під час якої юнаків благословляють молоком, змішаним із травами, а також кладуть на середній палець руки шматок шкіри жертвовної корови, завершується обрізанням. Попри впливи сучасних глобалізаційних процесів, як от скорочення тривалості обрядів в урбанізованих районах, узгодження часу церемонії з періодом шкільних канікул, використання цих зібрань з метою підвищення обізнаності щодо питань охорони здоров'я та освіти, у багатьох громадах масаїв «Енкапаата» й досі залишається важливою інституцією, яка живить ідентичність і підтримує традиції багатьох поколінь [19]. На думку старійшини вона дуже важлива, тому що «сприяє відчуттю збереження культурної спадщини та об'єднує громаду, зміцнюючи солідарність, взаєморозуміння та почуття приналежності» [18].

Не менш показовими в цьому плані є аборигени Австралії, в яких ініціації припадають на віковий проміжок 10 – 30 років. Того, хто має пройти обряд, відділяють від колишнього кола спілкування, тобто жінок і дітей. Його ізолюють в окремій хатині та встановлюють для нього різні харчові табу. У деяких з племен він вважається мертвим упродовж усього випробувального терміну. Після низки випробувань, які ведуть до ослаблення тіла і духу, його навчають звичаєвому праву, залучають до нових знань шляхом виконання перед ним тотемічних церемоній, розповідей про племінну історію, міфи тощо. Фінальним актом стає релігійна церемонія [20, с. 89]. Арнольд ван Геннеп звертав увагу на той факт, що як у Північній Америці, так і в Австралії, ініційованим відкривалися сакральні предмети, в тому числі маски та «ревуни» або «турндуни» («bull-roarers»²). Викриття цих «страховиськ» їхнього дитинства є центральною подією ритуалу. Крім того, привілеєм ініційованих є маніпулювання сакральними предметами без небезпеки з боку надприродного [6, с. 79].

Сучасний філософ А. Морозов пропонує розглядати ініціацію, не стільки як соціокультурний, історичний феномен, що мав місце в первісному суспільстві, скільки як одвічний ірраціональний потяг людини до морального й духовного самовдосконалення, до «розширення особистості». У такому сенсі вона постає не лише традиційним обрядом

² Bull-roarers (або «ревун», «ромб», «турндун») – це давній ритуальний музичний інструмент та пристрій для комунікації на відстані, що складається з пласкої дощечки (з дерева, кістки), прикріпленої до шнура. При розгойдуванні в повітрі він створює низький, гудячий звук, який використовується в церемоніях, і може викликати асоціації з голосами духів.



первісності, а «глибинною екзистенційною потребою людства протягом всієї його історії» [2, с. 136-137].

Висновки. Таким чином, ініціація в первісному суспільстві постає як цілісний механізм соціалізації, що складався з трьох обов'язкових фаз: сегрегації (відокремлення), лімінарного стану (проміжного періоду випробувань) та реінкорпорації (повернення у групу в новому статусі). Це був не просто віковий перехід, а символічний процес «смерті» та «воскресіння» повноправного члена громади.

Важливу роль у реконструкції ініціацій відіграють етнографічні джерела. Попри певні обмеження, вони дозволяють зрозуміти психологічне та ідеологічне наповнення ритуалів. Водночас пам'ятки палеолітичного мистецтва, зокрема відбитки рук у печерах, слугують матеріальним підтвердженням існування таких практик ще у верхньому палеоліті.

Головною метою посвячень було забезпечення стабільності соціуму через передачу сакральних знань, моральних норм та практичних навичок. Жорсткий характер випробувань (голодування, фізичний біль, страх) виконував роль «іспиту» на зрілість, а відмова від проходження обряду прирікала особу на невігідний соціальний статус. Важливо наголосити, що елементи ініціаційних практик виявилися надзвичайно стійкими та трансформувалися у сучасну обрядовість, а також збереглися у деяких сучасних народів Африки, Південної Америки та Австралії.

Література:

1. Костюк О. Функціонально-сміслові значення феномену ініціації. *Схід*. 2017. №1 (147). С. 102-107.
2. Морозов А. До питання про «зачаклування» та «розчаклування» світу. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2008. № 2. С. 134-138.
3. Базик Д. Феномен первісної релігії. *Українське релігієзнавство*. 2009. Спецвип. 2. С. 46-60.
4. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Пер. з нім., фр., англ. Г.Кьорян, В.Сахно. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 591 с.
5. Turner V. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. New York: Cornell University Press, 1991. 213 p.
6. Gennep van A. *The Rites of Passage*. Edition, reprint, revised; *Publisher, Psychology Press*, 2004. 208 p.
7. Боднарчук Я. Зображення, пов'язані з обрядами ініціацій, у печерному мистецтві кам'яного віку. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2025. Вип. 50. С. 7-15.
8. Балушок В. Елементи давньослов'янських ініціацій в українському весіллі. *Народна творчість та етнографія*. 1994. № 1. С. 31-36.



9. Баженов О. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. 296 с.

10. Федорченко О. Проблема залучення етнографічних аналогій в археології. Історіографічний аспект. Кам'яна доба України. 2008. Вип.11. С. 131 – 137.

11. Залізник Л. Реконструкція первісних суспільств за їх господарсько-культурним типом. *Археологія*. 1990. № 4. С. 3-12.

12. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії / Пер. з фр. Г. Філіпчука та З. Борисюк. К.: Юніверс, 2002. 424 с.

13. Калинобродська К. Проблема існування механізмів примусу за часів первісного суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2006. № 4. С. 96-103.

14. Грибовський В. Проблематика первісних чоловічих спілок в етнології та антропології США другої половини XIX – середини XX ст. *Scriptorium nostrum. Електронний історичний журнал* / голов. ред. В. Андрєєв. Херсон, 2019. Вип. 1 (12). С. 232–253.

15. Станко В., Гладких М., Сегеда С. *Історія первісного суспільства: Підручник*. К.: Либідь, 1999. 240 с.

16. Ангелінова А. Старість у первісно-релігійному світогляді. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2017. Т. 2. №1. С. 73-80.

17. Backshall St. Bitten by the Amazon. *The Sunday Times*. London. <https://www.thetimes.com/article/bitten-by-the-amazon-ptmjffcg8ff>

18. Milk and sacrifice a rare glimpse into a Maasai rite of passage. URL: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2024/jul/01/maasai-rite-of-passage-ngorongoro-conservation-area-tanzania-enkipaata>

19. Enkipaata Ceremony: Transitioning Between Phases in Maasai Warriorhood. URL: <https://masaimarapark.com/enkipaata-ceremony/>

20. Пасічник О. Ініціації за віковою ознакою. *Мультиверсум. Філософський альманах: Збірник наукових праць*. К., 2007. Вип. 64. С. 82-91.

References

1. Anhelinova, A. (2017). Starist u pervisno-relihiinomu svitohliadi [Old Age in the Primitive Religious Worldview]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, 2 (1), 73–80. [in Ukr].

2. Backshall, St. (n.d.). Bitten by the Amazon. *The Sunday Times*. London. Retrieved from: <https://www.thetimes.com/article/bitten-by-the-amazon-ptmjffcg8ff>

3. Balushok, V. (1994). Elementy davnoslovianskykh initsiatsii v ukrainskomu vesilli [Elements of Ancient Slavic Initiations in the Ukrainian Wedding]. *Narodna tvorchist ta etnohrafii*, (1), 31–36. [in Ukrainian].

4. Bazhenov, O. (2014). *Istoriia pervisnoho suspilstva: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv istorychnoho fakultetu dennoi formy navchannia* [History of Primitive Society: a Teaching Manual for Students of the History Faculty of Full-time Education]. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V. [in Ukrainian].

5. Bazyk, D. (2009). Fenomen pervisnoi relihii [The Phenomenon of Primitive Religion]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, (Spec. iss. 2), 46–60. [in Ukrainian].

6. Bodnarchuk, Ya. (2025). Zobrazhennia, poviazani z obriadamy initsiatsii, u pechernomu mystetstvi kamianoho viku [Images Related to Initiation Rites in the Cave Art of



the Stone Age]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, (50), 7–15. [in Ukrainian].

7. Durkheim, E. (2002). *Pervisni formy relihioznoho zhyttia: Totemna systema v Avstralii* [Elementary Forms of the Religious Life: The Totemic System in Australia] (H. Filipchuk & Z. Borysiuk, Trans.). Kyiv: Universe. [in Ukrainian].

8. Eliade, M. (2001). *Sviashchenne i myrske; Mify, snovydinna i misterii; Mefistofel i androhin; Okultyzm, vorozhbystvo ta kulturni upodobannia* [The Sacred and the Profane; Myths, Dreams and Mysteries; Mephistopheles and the Androgyne; Occultism, Witchcraft and Cultural Fashions] (H. Kiorian & V. Sakhno, Trans.). Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy». 591 p. [in Ukrainian].

9. Enkipaata Ceremony: Transitioning Between Phases in Maasai Warriorhood. Retrieved from: <https://masaimarapark.com/enkipaata-ceremony/>

10. Fedorchenko, O. (2008). Problema zaluchennia etnografichnykh analogii v arkhelohii. Istoriohrafichnyi aspekt [The Problem of Involving Ethnographic Analogies in Archaeology. Historiographical Aspect]. *Kamiana doba Ukrainy*, (11), 131–137. [in Ukrainian].

11. Gennep, van A. (2004). *The Rites of Passage* [Obriady perekhodu]. Edition, reprint, revised. Psychology Press. 208 p. [in English].

12. Hrybovskiy, V. (2019). Problematyka pervisnykh cholovichykh spilok v etnolohii ta antropolohii SShA druhoi polovyny XIX – seredyny XX st. [Problems of Primitive Men's Unions in the Ethnology and Anthropology of the USA in the second half of the 19th – mid-20th centuries]. *Scriptorium nostrum*, (1), 232–253. [in Ukrainian].

13. Kalynobrodska, K. (2006). Problema isnuvannia mekhanizmiv prymusu za chasiv pervisnoho suspilstva [The Problem of the Existence of Enforcement Mechanisms During the Times of Primitive Society]. *Humanitarnyi chasopys*, (4), 96–103. [in Ukrainian].

14. Kostyuk, O. (2017). Funktsionalno-smyslove znachennia fenomenu initsiatsii [Functional and Semantic Meaning of the Phenomenon of Initiation]. *Skhid*, (1), 102–107. [in Ukrainian].

15. Milk and sacrifice: a rare glimpse into a Maasai rite of passage. (2024). Retrieved from: <https://www.theguardian.com/global-development/gallery/2024/jul/01/maasai-rite-of-passage-ngorongoro-conservation-area-tanzania-enkipaata>

16. Morozov, A. (2008). Do pytannia pro «zachakluvannia» ta «rozchakluvannia» svitu [On the Question of «Enchantment» and «Disenchantment» of the World]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Filosofii. Kulturolohiia*, (2), 134–138. [in Ukrainian].

17. Pasichnyk, O. (2007). Initsiatsii za vikovoiu oznakoiu [Initiations by Age]. *Multiversum. Filosofskiyi almanakh: Zbirnyk naukovykh prats*, (64), 82–91. [in Ukrainian].

18. Stanko, V., Hladkykh, M., & Sehed, S. (1999). *Istoriia pervisnoho suspilstva: Pidruchnyk* [History of Primitive Society: Textbook]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

19. Turner, V. (1991). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* [Ritualnyi protses: struktura ta antystruktura]. New York: Cornell University Press. 213 p. [in English].

20. Zaluzniak, L. (1990). Rekonstruktsiia pervisnykh suspilstv za ikh hospodarsko-kulturnym typtom [Reconstruction of Primitive Societies by their Economic and Cultural Type]. *Arkheolohiia*, (4), 3–12. [in Ukrainian].